

TÜRK CEZA KANUNU'NDA ÇEVRENİN KASTEN VE TAKSİRLE KİRLETİLMESİ SUÇLARI

Yard. Doç. Dr. Serdar Talas*

Giriş

Özellikle İkinci Dünya savaşı sonrasında bir taraftan sanayileşme ve endüstriyel gelişimi, diğer taraftan da insanın doğa üzerinde hakimiyet kurma arzusu ve bazı durumlarda gerekliliği, çevrenin bir hak olarak tanınması ve korunması gerekliliğini ortaya çıkarmıştır¹. Çevrenin bir hukuki değer olarak korunması konusunda gelişim, ilk olarak 1960'lı yıllarda başlamış, ulusal ölçekte çevre konusundaki bilinçlenme ve özellikle sanayileşmiş ülkelerde çevrenin korunması konusunda uzmanlık birimlerinin oluşturulması, uluslararası düzlemde de düzenlemeler yapılmasını sonuçlamıştır². Gerek çevre sorunlarının, gerekse çevreye karşı işlenen fiillerin sınır aşar nitelikte olması ve pek çok ülkede olumsuz sonuçlar doğurması nedeniyle çevre hukuku, ilk olarak devletler hukukunun bir alt başlığı olarak görülmüş ve ele alınmıştır³.

Öğretide sağlıklı ve dengeli çevrede yaşama hakkı, üçüncü kuşak haklardan dayanışma hakları arasında zikredilmektedir⁴. Ancak çevre hakkının yaşam hakkının bir uzantısı olarak kabul edilmesi gerektiği yönünde görüşler de öğretilerde ifade edilmektedir⁵.

Özellikle son otuz yılda çevre alanında yaşanan geri dönülmez tahribat, idari tedbir ve yaptırımlarla sorunun önlenemeyeceğini ortaya koymuş, ceza hukukunun çevrenin korunmasında bir araç olarak kullanılmasına neden olmuştur. Bunun yanı sıra uluslararası toplum, 1970'lerden bugüne çevrenin korunması konusunda hem ülkelerin iç hukuklarında hem de uluslararası alanda standartları belirlenerek uluslararası örgütlerin tedbirler alması gerektiği hususunda hem fikirdir. Bu noktada 1972 yılında Stockholm'de düzenlenen Birleşmiş Milletler Çevre Konferansı ve sonrasında yapılan açıklama, çevrenin korunması konusunda uluslararası düzlemde çalışmaların hızlanmasına neden olmuştur.

Türk hukuku bakımından çevre hakkına 1961 Anayasasında açıkça yer verilmemiş olmakla birlikte Anayasa'nın "Sağlık Hakkı" başlıklı 49. maddesinin 1. fıkrasında yer alan "*Devlet, herkesin beden ve ruh sağlığı içinde yaşayabilmesini ... sağlamakla ödevlidir.*" ifadesinden hareketle Anayasal düzlemde

* İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Ceza ve Ceza Muhakemesi Hukuku Anabilim Dalı

¹ Bir insan hakkı olarak çevre hakkının tarihsel gelişimi konusunda Bkz. Mehmet Semih Gemalmaz, "*Bir İnsan Hakkı Olarak Çevre Hakkı ve Türk Düzenlemesi*", **İÜHF**, C. 52, S. 1-4, s. 237 vd.

² Gemalmaz, s. 239.

³ Silke Knaut, **Die Europäisierung des Umweltstrafrechts**, Herbolzheim 2005, s. 1, Dn. 4.

⁴ İbrahim Kaboğlu, **Çevre Hakkı**, 3. Baskı, İstanbul 1996, s. 11.

⁵ Gemalmaz, s. 240.

yer verildiği ifade edilmiştir⁶. 1982 Anayasası'nda ise çevre hakkı açıkça düzenlenmiştir. 1982 Anayasası'nın "Sağlık hizmetleri ve çevrenin korunması" başlıklı 56. maddenin birinci fıkrasında, "Herkes, sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahiptir." ifadesine yer verilmiş, çevrenin korunması bağlamındaki yükümlülük ise maddenin ikinci fıkrasında "Çevreyi geliştirmek, çevre sağlığını korumak ve çevre kirlenmesini önlemek Devletin ve vatandaşların ödevidir." şeklinde açıklanmıştır.

Çevre ceza hukuku hükümlerinin ya da çevre suçlarının düzenlenmesi bağlamında gelişimin ortaya konulması bakımından öncelikle çevre ceza hukuku ile ne anlaşılması gerektiği netleştirilmelidir. "Çevreye Karşı Suçlar", Türk Ceza Kanunu'nun ikinci kitabının Topluma Karşı Suçların düzenlendiği üçüncü kısmının ikinci bölümünde düzenlenmiştir. Bu bölüm altında, çevrenin kasten ve taksirle kirlenmesi, gürültüye neden olma ve imar kirliliğine neden olma suçları ihdas edilmiştir. Buna karşın Türk hukuku açısından çevre ceza hukukunun çerçevesi, TCK'nın çevreye karşı suçlar bölümünü de kapsayacak şekilde daha geniş çizmelmelidir. Zira söz konusu düzenlemeler, yalnızca biyolojik ve fiziki çevreyi korumaya yöneliktir. Buna karşın gerek Çevre Kanunu'ndaki tanımlama, gerekse konuyla ilgili karşılaştırmalı⁷ ve ulusalüstü hukuktaki düzenlemeler⁸ incelendiğinde çevre kavramının biyolojik ve fiziki çevreyi de kapsamına alan ve fakat daha geniş bir kavram olduğu görülmektedir. Gerçekten de Çevre Kanunu'nun 2. maddesine göre çevre, "Canlıların yaşadıkları boyunca ilişkilerini sürdürdükleri ve karşılıklı olarak etkileşim içinde buldukları biyolojik, fiziksel, sosyal, ekonomik ve kültürel ortamı" şeklinde ifade edilmektedir. Bu bağlamda ceza kanunda yer alan çevreye karşı suçlar, çevre hakkının sadece bir yönünü korumaya matuf ceza hukuku düzenlemeleridir. Doğal çevre dışında, kültürel çevreyi korumaya yönelik hükümlerin de "çevre ceza hukuku" kapsamında değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu çerçevede ve benzer şekilde 2683 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu, 6831 sayılı Orman Kanunu, 167 sayılı Yeraltı Suları Hakkında Kanun, 1380 sayılı Su Ürünleri Kanunu gibi pek çok kanunda yer alan ceza hükümleri de çevre ceza hukuku kapsamında değerlendirilmek durumundadır.

Ceza hukukunun çevrenin korunmasında araç olarak kullanılmasının ne ölçüde yerinde olduğu sorunu⁹ ise halen öğretilerde tartışılmaktadır¹⁰. Ancak

⁶ Bu yönde görüşler için Bkz. Gemalmaz, s. 249 vd. Dn. 17.

⁷ Çevre kavramının tanımlanması hususundaki tartışmalar ve karşılaştırmalı hukuktaki tanımlar için Bkz. Jan Hoffmann, "Umwelt – ein bestimmbarer Rechtsbegriff?", **NuR (2011) 33**, s. 390 vd. özellikle s. 394; Karşılaştırmalı hukuktaki düzenlemeler için Bkz. Knaut, s. 146 vd.

⁸ Knaut, s. 243.

⁹ Çevrenin korunmasında ceza hukuku araçlarının kullanılmasının gerekliliği konusunda Bkz. Onur Özcan, "Türk Hukukunda Çevre Suçları", **Uğur Alacakaptan'a Armağan**, C. 1, İstanbul 2008, s. 566.

¹⁰ Örneğin Toroslu, çevrenin ceza hukuku ile korunmasının, ceza hukukunun son araç olma vasfı ile bağdaşmadığını ifade etmektedir (Nevzat Toroslu, **Çevre Hukuku ve Çevre**, Türkiye Çevre Sorunları Vakfı Yayınları, Ankara 1982, s. 13 vd.); Buna karşın Şen, çevrenin korunması bakımından ceza hukukunun bir araç olarak kullanılmasını gerektiği düşüncesindedir (Ersan Şen, **Çevre Ceza Hukuku**, İstanbul 1994, s. 91, 92); Çevre suçları bakımından korunan hukuki değer bakımından Alman hukukundaki tartışmalar için Yener Ünver, **Çevre Hukukuyla Korunması Amaçlanan Hukuksal Değer**, Ankara 2003, s. 1017-1021. Ünver, çevreye karşı fiiller bakımından ceza hukukunun bir araç olarak kullanılabileceğini ancak tek başına yeterli

Avrupa Birliği Konseyi, 27 Ocak 2003 tarih ve 2003/80/JHA sayılı “Çevrenin Ceza Hukuku Yoluyla Korunması Hakkında Yönergesi” ile çevrenin korunmasında ceza hukukunun bir araç olarak kullanılması öngörülmektedir. Yönergeye göre üye devletler, çevrenin korunması amacıyla özgürlüğü bağlayıcı cezalar ve tüzel kişilere yönelik yaptırımlar öngörmek durumundadırlar. Yine yönerge, sadece kasten işlenen fiilleri değil, taksirle işlenen fiilleri de kapsamına almaktadır¹¹. Ancak 2003 yılındaki bu direktiften sonra dahi çevrenin korunması konusunda Avrupa düzleminde müşterek ve uyumlu bir ceza hukuku yaratma çabası devam etmiş, Avrupa Birliği Konseyi'nin 19 Kasım 2008 tarih ve 2008/99/EG sayılı direktifi kabul edilerek yürürlüğe girmiştir¹². Yönergenin başlangıcında, mevcut düzenlemelerin çevrenin korunmasında yeterli olmadıkları tespitine yer verildikten sonra, ceza yaptırımlarının ağırlaştırılması, çevreye, özellikle hava, stratosfer, su, toprak, bitki ve hayvanlara, türlerin korunmasına zarar veren veya verebilecek olan hareketlerin ceza yaptırımı ile karşılanması, ihmali davranışlarla da benzer zararların verilebileceği, bu nedenle bu ihmalin de cezalandırılması gerektiği belirtilerek gerek kasten, gerekse taksirli davranışların ceza yaptırımı altına alınması gerektiği ve yönergenin çevrenin korunmasında ceza hukukunun kullanımında asgari çerçeveyi belirlediği ifade edilmiş, ülkelerin sözleşmeye uygun olmak koşuluyla yaptırımları ağırlaştırmalarının mutlak olduğu sonucuna ulaşılmıştır. 1. maddesinde konusu belirlenen, 2. maddesinde tanımlara yer verilen Yönerge, 3. maddesi ile adeta ulusal kanun koyucu gibi cezalandırılması gereken davranışları tek tek sayma yoluna girmiş, 4. maddesinde yardım ve azmettirmenin de cezalandırılması gerektiğini belirtmiştir. Yaptırım konusunda bir açıklığa yer vermeyen Yönerge, 3 ve 4. maddelerde belirtilen fiillerin önlenmesi amacıyla uygun ve caydırıcı yaptırımların uygulanması gerektiğini ifade ettikten sonra tüzel kişilere yönelik olarak da yaptırım uygulanmasının şart olduğunu içermektedir. Yönergenin 9. maddesinde üye devletlere, çevreye karşı ağır ihlallere karşı 26 Aralık 2010 tarihine kadar gerekli düzenlemeleri yapma yükümlülüğü getirilmiştir¹³.

olmayacaklarını, bunlardan önce geniş kapsamlı olarak ve daha çok idare hukuku normlarına başvurulması gerektiğini ifade etmektedir (Ünver, s. 1014; Knaut, s. 19-29). Yazara göre, Anayasal sınırlar içinde kalmak koşuluyla cezalandırma yetkisinin ne şekilde kullanılacağı kanun koyucunun takdirindedir. Çevreye karşı işlenen fiillerin bireylerin yaşam ve sağlık haklarına doğrudan yönelik oldukları dikkate alındığında, çevreye karşı fiillere yönelik ceza hukuku yaptırımlarının kullanılmasının doğal kabul edilmesi gerekir (Knaut, s. 28). Çevre ceza hukukunun tarihsel gelişimi konusunda bkz. Yener Ünver/Ayşe Nuhoglu, **Federal Almanya Çevre Ceza Hukuku**, Beta Yay., İstanbul 1999, s. 11 vd, s. 23.

¹¹ R. Barış Erman, “TCK Tasarısında Çevre Suçları”, **HPD**, S. 2, Sonbahar 2004, s. 187; Gerek yönergenin gerekse konseyin çevrenin ceza hukuku araçları ile korunmasına yönelik eğilimin değerlendirmesi ve eleştirisi için bkz. Michael Faure, “*Avrupa Çevre Ceza Hukuku: Gerçekten İhtiyacımız Var mı?*”, (Çev.: Serdar Talas), **İÜHF**, C. LXX, S. 2, s. 333 vd.

¹² Richtlinie 2008/99/EG des Europäischen Parlaments und des Rates vom 19. November 2008 über den strafrechtlichen Schutz der Umwelt, Amtsblatt der Europäischen Union, L 328, T. 06.12.2008, s. 28 – 31.

¹³ Bahsi geçen yönergenin Alman Ceza Kanunu'nda çevre suçları ile karşılaştırması ve etkisi için bkz. Manuela Fischer, “*Deutschlands Umweltstrafrecht unter Änderungsdruck der EU*”, **NuR** (2011) **33**, s. 564-566; Yönergede yer alan ve ceza yaptırımı ile karşılanması gerektiği belirtilen davranışların önemli bir bölümü,

Türk Ceza Kanunu'nun hazırlık çalışmaları esnasında, Hükümet Tasarısında yer almayan çevreye karşı suçlar, komisyon aşamasında kanuna eklenmiş ve bu ihtiyacın gerekçesi Adalet Komisyonu'nun Genel Gerekçelerinde, "Çevrenin kirletilmesi fülleri, hâlen yürürlükte olan sayılı Çevre Kanununa göre sadece idari yaptırımı gerektirmektedir. Hâlbuki çağdaş ceza kanunlarında, ekolojik dengenin bozulmasına neden olması ve çevrede kalıcı etkiler doğurması bakımından bu füllerin suç olarak tanımlanması yoluna gidilmiştir. Yakın tarihlerde ülkemizde yaşanan kimyasal veya radyoaktif madde atık ve artıklarıyla dolu varillerin yurt dışından gelen gemilerle sahillerimize bırakılması ve hatta, bu tür maddelerle yüklü gemilerin karasularımızda kendi hâline terk edilmesi olayları, toplum olarak çevre kirliliğine karşı duyarlılığımızın artmasına neden olmuştur. Bu duyarlılığın sonucu olarak, çevrenin kasten veya taksirle kirletilmesi fülleri, Komisyonumuzda yapılan çalışmalarda suç olarak tanımlanmıştır. Hatta, Komisyonumuzca kabul edilen ceza kanununun yer bakımından uygulama alanına ilişkin hükümlere göre; çevrenin kasten kirletilmesi suçunun kim tarafından ve nerede işlendiğine bakılmaksızın, failleri Türk kanunlarına göre cezalandırılmak üzere Türkiye'de yargılanabilecektir. Bu düzenlemelerin yapılmasında, çevre kirliliğine neden olan füllerin Türkiye'nin egemenlik alanı dışında işlenmesine rağmen, hava sirkülasyonları veya denizlerdeki akıntılarla kirliliğin ülkemize de sirayet etmesi ve özellikle, Türkiye'ye komşu ülkelerdeki eskimiş teknolojilerle çalışan ve çevre kirliliğini önlemeye yönelik yeterli teknik donanımına sahip bulunmayan atom enerji santrallerinin hâlen faaliyette bulunması, büyük ölçüde etkili olmuştur."¹⁴ şeklinde açıklanmıştır.

I. 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu Öncesi Dönemde Çevrenin Korunması

Çevrenin korunması konusundaki toplumsal hassasiyet, yasal düzenlemelere göre çok daha eski olmakla birlikte 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu öncesi dönemde, 765 sayılı mülga Türk Ceza Kanunu'nda çevrenin korunmasına ilişkin çevre suçları öngörülmemiştir. Zira bu dönemde çevreye karşı işlenen fiil ve yaptırımların pek çoğu, kabahat biçiminde olmak üzere Çevre Kanunu'nun 20 ve devamı maddelerinde düzenlenmekteydi¹⁵. Ancak söz konusu düzenlemeler, bir hukuki değer olarak çevrenin korunmasında yeterli olmamaları nedeniyle karşılaştırmalı hukukta ve ulusalüstü normlardaki genel eğilime uygun olarak 5237 sayılı TCK ile birlikte suç haline getirilmiştir.

Çevre Kanunu'nun 20. maddesi, çevreye yönelik idari yaptırımları düzenlemektedir. Ancak kanunun 21 ve 22. maddelerinde yer alan kabahatler, 5491 sayılı Kanunla yürürlükten kaldırılmıştır¹⁶.

doğrudan çevreye karşı suçlar başlığı altında olmasa da Ceza Kanununda suç olarak düzenlenmiştir. Özellikle radyoaktif maddelere ve diğer tehlikeli maddelere ilişkin suçlar genel tehlike yaratan suçlar başlığı altında (TCK. m. 172-174) düzenlenmiştir. Daha önceki yönerge bakımından tespitler için bkz. Erman, s. 189.

¹⁴ TBMM, Dönem 22, Yasama Yılı 2, Sıra Sayı 664, s. 224 vd.

¹⁵ Ersan Şen, **Çevre Ceza Hukuku**, İstanbul 1994, s. 59 vd.

¹⁶ Hali hazırda yürürlükte olan hükümler bakımından çevreye karşı suçlar ve kabahatlere ilişkin olarak bkz. Süheyla Alıca, "Türkiye'de Çevreye Karşı Suçlar", **Uğur Alacakaptan'a Armağan**, C. 1, İstanbul 2008, s. 59 vd.

II. Çevrenin Kasten ve Taksirle Kirlenmesi Suçları (TCK m. 181- 182)

A. Genel Bilgiler

Çevrenin taksirle kirlenmesi suçu, suçun taksirli şeklini düzenlemesi ve bundan kaynaklanan yapısal farklılıklar dışında, önemli ölçüde kasten kirlenme suçu ile benzer fiili suç olarak düzenlemektedir. Bu nedenle açıklamalarımız öncelikle kasten kirlenme suçu esas alınarak yapılacak, çevrenin taksirle kirlenmesi suçu başlığı altında yalnızca suçun taksirli şeklinin gösterdiği özellikler dikkate alınarak değerlendirmelere yer verilecektir.

Bilindiği gibi TCK'nın 181. maddesinde çevrenin kasten kirlenmesi suçu düzenlenmektedir. Düzenleme ile ilgili kanunlarla belirlenen teknik usullere aykırı olarak ve çevreye zarar verecek şekilde, atık veya artıkları toprağa, suya veya havaya vermek, atık veya artıkları izinsiz olarak ülkeye sokmak fiilleri suç olarak tanımlanmış, atık veya artıkların toprakta, suda veya havada kalıcı özellik göstermesi hali ile fiillerin, insan veya hayvanlar açısından tedavisi zor hastalıkların ortaya çıkmasına, üreme yeteneğinin körelmesine, hayvanların veya bitkilerin doğal özelliklerini değiştirmeye neden olabilecek niteliklere sahip olan atık veya artıklarla ilgili olarak işlenmesi halleri cezayı artıran nitelikli haller olarak düzenlenmiştir.

Türk Ceza Kanunu'nun 182. maddesinde ise, çevrenin taksirle kirlenmesi suçu düzenlenmiş, düzenleme ile çevreye zarar verecek şekilde, atık veya artıkların toprağa, suya veya havaya verilmesine taksirle neden olma fiili suç olarak ihdas edilmiş, maddenin devamında ise atık veya artıkların, toprakta, suda veya havada kalıcı etki bırakması hali ve insan veya hayvanlar açısından tedavisi zor hastalıkların ortaya çıkmasına, üreme yeteneğinin körelmesine veya hayvanların veya bitkilerin doğal özelliklerini değiştirmeye neden olabilecek niteliklere sahip olan atık veya artıklar üzerinde işlenmesi halleri cezayı artıran nitelikli haller olarak düzenlenmiştir.

B. Suçun Maddi Unsurları

Çevrenin gerek kasten kirlenmesi, gerekse taksirle kirlenmesi suçları bakımından suçun konusunu toprak, hava ve su oluşturmaktadır¹⁷. Zira TCK'nın 181. maddesinin birinci fıkrasında ve keza üçüncü fıkrasında, yine TCK'nın 182. maddesinin birinci ve ikinci fıkrasında yer verilen düzenlemelerde, *atık veya artıkların toprağa, suya veya havaya verilmesinden bahsedilmiştir*. Dolayısıyla bu suçun oluşması için atık veya artıkların mutlaka toprağa, suya veya havaya verilmesi gerekir. Yapılan düzenlemede suçun konusunun daha genel bir kavram olarak nitelendirilebilecek "çevre" yerine somutlaştırmak suretiyle açıkça ifade edilmesi, belirlilik ilkesi bakımından yerinde olmuştur. Diğer yandan yukarıda zikredilen Avrupa Birliği Konseyi'nin yönergelerinde de ceza hukuku aracılığıyla korunması zorunluluğuna işaret edilen çevre unsurları, benzer biçimde hava, su ve toprak olarak belirlenmiştir.

Hava denildiğinde, atmosferi oluşturan gazların karışımı; su denildiğinde ise okyanus, deniz, göl, baraj, akarsu, dere gibi insanların yararlanabilecekleri en küçük su birikintilerine kadar hepsi; toprakta ise insanların üzerinde yaşadığı ve litosfer adı verilen yer küre suçun konusunu oluşturmaktadır¹⁸.

Atık ve artık kavramlarının ne anlama geldiği hususunda ise bu konudaki pozitif düzenlemelere bakılması gerekmektedir. Çevre Kanunu'nun

¹⁷ Bir görüşe göre suçun konusu, çevrenin atık veya artıklarla zarara uğratılmasıdır (Şen, s. 5).

¹⁸ Ali Parlar/Muzaffer Hatipoğlu, **Açıklamaları – Yeni İçtihatlarla Türk Ceza Kanunu Yorumu**, C. 3, Seçkin Yay., Ankara 2010, s. 2852.

tanımlar başlıklı 2. maddesinde atık ve çeşitli atık türleri tanımlanmaktadır. Bu hükme göre atık, “herhangi bir faaliyet sonucunda oluşan, çevreye atılan veya bırakılan her türlü maddeyi” ifade etmektedir. Buna karşın artık kavramı konusunda herhangi bir tanımlamaya yer verilmemektedir. Öğretide her iki kavramın bir arada kullanılmasının doğru olmadığı, zira atık kavramının genel ve kapsayıcı nitelikte olduğu ifade edilmektedir¹⁹.

Suç, fail bakımından herhangi bir özellik göstermemektedir. Dolayısıyla herkes bu suçun faili olabilmektedir. TCK’nın 20. maddesinin ikinci fıkrasında açıkça tüzel kişilerin suç faili olabilmemesinin mümkün olmadığı ve ancak kanunda öngörülen güvenlik tedbiri niteliğindeki yaptırımların tüzel kişilere uygulanabileceği belirtildiğinden bir tüzel kişinin faaliyetleri çerçevesinde bu suçun işlenmesi durumunda tüzel kişiye yönelik olarak yalnızca tüzel kişilere özgü güvenlik tedbirleri uygulanabilecektir. Nitekim TCK’nın 181. maddesinin dördüncü fıkrasında, maddede düzenlenen atık ve artıkların hava, su ve toprağa verilmesi suçunun nitelikli halleri ve atık ve artıkların izinsiz olarak ülkeye sokulması suçu bakımından tüzel kişiler hakkında güvenlik tedbiri uygulanabilmesine imkan verilmiştir²⁰.

Çevrenin kasten kirletilmesi suçu, TCK’nın topluma karşı suçlar bölümünde yer almaktadır. Bu anlamda suçtan zarar görene müşahhas bir tespit yapılması değil, toplumun bütününe yönelik bir suç olduğu kabul edilmelidir²¹. Suçla korunan hukuki değer, belirli bir birey üzerinde somutlaşmadığından müşahhas bir mağdurdan bahsedilmesi de mümkün değildir²².

Çevrenin kasten kirletilmesi başlığını taşıyan 181. maddede esasında iki farklı suçun düzenlendiği görülmektedir. Bunlardan ilki, atık ve artıkların belirlenen teknik usullere aykırı biçimde havaya, suya ve toprağa çevreye zarar verecek şekilde verilmesi, diğeri ise atık ve artıkların izinsiz olarak ülkeye sokulması suçlarıdır. Suçun maddi unsurları bağlamında her iki suçun fiil unsuru birbirinden ayrı irdelenecektir.

Atık ve artıkların kanunlarda belirtilen teknik usullere aykırı olarak havaya, suya ve toprağa verilmesi suçu bakımından düzenlemenin idare hukuku ile bağlantılı içerisinde olduğu görülmektedir. Her ne kadar düzenleme

¹⁹ Murat Balcı, “Çevrenin Taksirle Kirletilmesi Suçu”, **Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi ve Çevreye Karşı Suçlar Paneli**, (Ed. Murat Balcı), Seçkin Yay., Ankara 2012, s. 150; Ahmet Gündel, **Yeni Türk Ceza Kanununun Açıklaması**, Ankara 2009, s. 3707; Artık kavramına ilişkin bir tanımlamanın yer almaması hususunda bkz. Özcan, s. 583.

²⁰ Mehmet Emin Artuk, “Çevrenin Kasten Kirletilmesi Suçu”, **Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi ve Çevreye Karşı Suçlar Paneli**, (Ed. Murat Balcı), Seçkin Yay., Ankara 2012, s. 125; Özcan, çevre suçlar bakımından tüzel kişilerin ceza sorumluluğunun kabul edilmesi gerektiği düşüncesindedir (Özcan, s. 587).

²¹ Türk Ceza Kanunu’nda düzenlenmiş bulunan “Genel Tehlike Yaratan Suçlar”, “Çevreye Karşı Suçlar”, “Kamunun Sağlığına Karşı Suçlar”, “Kamu Güvenine Karşı Suçlar”, “Kamu Barışına Karşı Suçlar”, “Ekonomi, Sanayi ve Ticarete İlişkin Suçlar”, “Kamu İdaresinin Güvenilirliğine ve İşleyişine Karşı Suçlar”, “Adliyyeye Karşı Suçlar”, “Devletin Güvenliğine Karşı Suçlar” gibi pek çok suçta, toplumu oluşturan tüm bireylerin düzen içinde yaşama hakkı ihlal edildiğinden bu suçlar bakımından toplumu oluşturan tüm bireyler geniş anlamda mağdur olmaktadır. Bu suçların işlenmesiyle ayrıca belirlenebilir bir kişi mağdur ediliyorsa bu halde de dar anlamda mağduriyet söz konusu olmaktadır (İzzet Özgeç, **Türk Ceza Kanunu Genel Hükümler**, 7. Bası, Seçkin Yay., Ankara 2012, s. 206).

²² Artuk, s.125

bakımından “beyaza hüküm” eleştirisi ileri sürülebilecek olsa da, cezalandırılan fiilin açıkça belirlendiği ve yaptırımın kanunla düzenlendiği durumlarda beyaza hükümden bahsedilmesi mümkün değildir. Nitekim düzenleme, suç oluşturan fiili ve yaptırımı açıkça belirlemektedir²³.

Bu teknik usullerin neler olduğu hususunda ise konuya ilişkin çevre hukuku mevzuatına bakılması gerekmektedir. Nitekim her bir atık türü ve bunların tutulabileceği işlemler, yönetmeliklerle ayrı ayrı belirlenmiştir²⁴. Bu bağlamda bu teknik usullerin kanunla değil de yönetmelikle belirlenmiş olmaları durumu üzerinde durulmalıdır. Öğretide, “ilgili kanun” ifadesinin, sadece kanunları değil, bir kanuna dayalı olarak çıkarılan idarenin düzenleyici işlemlerini de kapsamına aldığı haklı olarak ifade edilmektedir²⁵.

Suçun maddi unsurları bağlamında suç oluşturan fiil, atık veya artıkların hava, su veya toprağa verilmesi şeklinde tanımlanmıştır. Bu bağlamda, ilgili kanunlarda belirlenen teknik usullere uyulmaksızın atıkların suçun konusunu oluşturan hava, toprak veya suya bırakılması ve bunlarla temasına neden olan²⁶ her türlü davranış, suçun oluşumu bakımından yeterlidir.

Çevrenin kirlenmesi suçları açısından öncelikle üzerinde durulması gereken husus, bu suçların tehlike suçu mu yoksa zarar suçu mu olduklarıdır. Öğretinin neredeyse tamamı, suçları somut tehlike suçu olarak nitelendirmektedir²⁷. Zira kirlenmenin esasını oluşturan atık veya artıkların “çevreye zarar verecek şekilde verilmesi” ifadesi, bir zararı değil somut tehlikeyi ifade etmektedir. Buna karşın Türk Ceza Kanunu'nun tehlike suçu olarak nitelendirilen diğer suç tiplerinde, fiilin zararı doğurmaya elverişliliği açıkça ifade edilmiştir. Buna karşın “zarar verecek şekilde” ibaresi, diğer tehlike suçlarındaki tanımlamadan ayrılmaktadır²⁸. Fakat bu ifade farklılığından hareketle suçun tehlike değil, zarar suçu olduğunu ileri sürmek kanaatimizce mümkün değildir. Öncelikle “zarar verecek şekilde” ifadesi, bir zararın doğmasını açıkça aramakta, başka bir deyişle suçun zarar suçu olarak nitelendirilmesi bakımından yeterli olmamaktadır. Diğer yandan “zarar verecek şekilde vermek” şeklinde tanımlanan davranış, vermek fiilinin zarar bakımından elverişliliğini kapsamına almaktadır. Bu yorumu destekleyen bir diğer önemli husus ise, suçun nitelikli hali olarak maddenin 4. fıkrasındaki nitelikli haldir. Söz konusu nitelikli hal, atık veya artığın niteliğinden hareketle cezanın artırılmasını öngörmektedir. Hükme göre fiillerin, insan veya hayvanlar açısından tedavisi zor hastalıkların ortaya çıkmasına, üreme yeteneğinin körelmesine, hayvanların veya bitkilerin doğal özelliklerini değiştirmeye neden olabilecek niteliklere sahip olan atık veya artıklarla ilgili olarak işlenmesi halinde ceza artırılacaktır. Nitelikli halin de somut tehlike esası üzerinden düzenlenmiş olması, suçun tehlike suçu olduğu sonucunu desteklemektedir.

²³ Erman, düzenlemenin beyaza hüküm değil hukuka özel aykırılık olduğu düşüncesindedir (Erman, s. 188).

²⁴ Balcı, s. 150-157.

²⁵ Artuk, s. 123; Konu maddenin Adalet Komisyonu müzakereleri sırasında gündeme gelmiş, ilgili Kanuna dayalı olarak çıkarılan yönetmeliklerle de teknik koşulların belirlenebileceği ifade edilmiştir. Bkz. Niyazi Güney, Kenan Özdemir, Yusuf Solmaz Balo, **Gereğe ve Tutanaklarla Karşılaştırmalı Yeni Türk Ceza Kanunu**, Ankara 2005, s. 501.

²⁶ Artuk, s. 122.

²⁷ Artuk, s. 122; Özcan, s. 582.

²⁸ Eleştiri ve değerlendirmeler için bkz. Atladı, s. 221.

TCK'nın 181. maddesinin ikinci fıkrasında ise atık veya artıkların izinsiz olarak ülkeye sokulmasının çevrenin kasten kirletilmesi suçunu oluşturacağı hüküm altına alınmıştır. O halde esas olan, söz konusu atık veya artıkların "izinsiz bir şekilde" ülkeye sokulmuş olmasıdır. Bu noktada salt atık ve artıkların ülkeye sokulması fiili bir zarar meydana getirmedeğinden, bu fiil bakımından tehlike suçu nitelendirilmesi yapılabilir. Diğer yandan ülkeye sokulan atık veya artığın niteliği, çevreye zarar vermeye elverişli olup olmadığı suçun oluşumu bakımından bir önem taşımamaktadır. Her türlü atık ve artığın izinsiz olarak ülkeye sokulması suç olarak düzenlenmiştir. Buna karşın düzenlemenin, ülkeden dışarıya atık ve artıkların çıkarılmasını suç olarak düzenlenmemiş olması eleştirilmesi gereken bir husustur²⁹. Çevre suçlarının sınır aşan ve evrensel niteliği dikkate alındığında, gerek ülkeye sokma, gerekse ülkeden izinsiz olarak çıkarılması fiillerinin suç olarak düzenlenmesi gerekmektedir³⁰.

C. Manevi Unsur

Suçun kanuni tanımında da belirtildiği üzere atık veya artıkları toprağa, suya veya havaya kasten veren kişi cezalandırılacaktır. O halde TCK'nın 181. maddesinde düzenlenen çevrenin kasten kirletilmesi suçu, ancak kasten işlenebilir. Nitekim söz konusu suçun taksirle işlenmesi, TCK'nın 182. maddesinde düzenlenmiştir. Kast kavramı içerisinde doğrudan kastın yanı sıra olası kastın da yer aldığını, dolayısıyla failin suçun kanuni tanımında yer alan unsurların gerçekleşebileceğini öngörmesine rağmen fiili işlemesi halinde de bu suçun (TCK m. 181) oluşacağını ifade etmek gerekir.

Bu bağlamda kastın kapsamına atık ve artıkların çevreye zarar verebilecek boyutta olmaları dahil olduğu gibi aynı zamanda fiilin ilgili kanunlarda belirtilen teknik usullere aykırı olması da dahildir..

D. Nitelikli Unsurlar

Çevrenin kasten kirletilmesi suçu bakımından cezayı artıran iki nitelikli hal bulunmaktadır. Bunlardan ilki, atık veya artıkların toprakta, suda veya havada kalıcı özellik göstermesidir. Fiilin böyle bir sonuç doğurup doğurmadığının tespiti bakımından bilirkişiye başvurulması gerektiği açıktır³¹.

181. maddede düzenlenen ikinci nitelikli hal ise, atık ve artıkların niteliğinden hareketle cezanın artırılmasını öngörmektedir. Düzenlemeye göre hava, su veya toprağa verilen veya ülkeye izinsiz olarak sokulan atık veya artıklar, *insanlar ve hayvanlar açısından* tedavisi zor hastalıkların ortaya çıkmasına, üreme yeteneğinin körelmesine, hayvanların veya bitkilerin doğal özelliklerini değiştirmeye neden olabilecek niteliklere sahip iseler ceza artırılarak verilir. Bu nitelikli halin uygulanması için bahsi geçen fıkrada ifade edilen sonuçların doğması değil, atık ve artıkların bu sonuçları doğurmaya elverişli olması yeterlidir. Çevrenin kirletilmesi sonucu insanların ölümü ya da sağlıklarının bozulması veya hayvan veya bitkilere zarar verilmesi sonuçları somut olarak ortaya çıktığında ise, bu suçlardan dolayı ayrıca ceza

²⁹ Özcan, s. 584.

³⁰ Artuk, maddede açıkça Türkiye'den bahsetmediğinden ve TCK'nın 13. maddesinin çevreye karşı suçları evrensellik prensibi kapsamına almasından hareketle düzenlemenin hem Türkiye'ye hem de diğer ülkelere izinsiz olarak atık ve artıkların sokulması fiillerini suç olarak düzenlediği düşüncesindedir (Artuk, s. 124).

³¹ Artuk, 126.

sorumluluğun tespiti gerekmektedir. Bu gibi durumlarda ortaya çıkan yaralama, öldürme veya mala zarar verme gibi suçlarla çevrenin kasten kirlenmesi suçu arasında farklı neviden fikri içtima hükümleri uygulanacaktır³².

E. Suçun Özel Görünüş Biçimleri

Bu suçla ilgili teşebbüs ve iştirak bakımından herhangi bir özel durum bulunmasa da **içtima** konusunda bazı durumların tartışması yapılabilir. Bu bağlamda çevrenin kirlenmesi sonucunda bir kimsenin hayatını kaybetmesi ya da sağlığının yahut algılama yeteneğinin zarar görmesi, bir diğer deyişle yaralanması halinde farklı neviden fikri içtima söz konusu olacaktır. Buna göre işlediği bir fiille birden fazla farklı suçun oluşumuna neden olan kişi, en ağır cezayı gerektiren suçta ait ceza ile cezalandırılacaktır (TCK md. 44).

Keza hem TCK md. 181/1 hükmü, hem de TCK md. 181/2 hükmünün ihlal edilmesi durumunda her iki hükmün uygulanıp uygulanmayacağı, iki hükümden yalnızca biri uygulanacaksa hangisinin uygulanacağı belirlenmelidir. Nitekim bir kimse, izinsiz olarak yurt dışından atık veya artıkları yurt içine sokabileceği gibi bu atık veya artıkları çevreye zarar verecek şekilde toprağa, havaya ya da suya da atarak çevrenin kirlenmesine neden olabilir. Bu durumda tek fiilin varlığından bahsedilemeyecektir. O halde görünüşte içtima ya da istisnalarından biri olan fikri içtima söz konusu olmayacak, gerçek içtima kuralı gereği her iki suçtan dolayı da ayrı ayrı ceza verilecektir.

Söz konusu suçun işlenmesine başlanıp hiç ara vermeksizin işlenmesine devam edilmesi durumunda zincirleme suç hükümlerinin uygulanamayacağının da ifade edilmesi gerekir. Zira bir suç işleme kararının icrası kapsamında aynı suçun aynı kişiye karşı birden fazla kez işlenmesi durumunda faile tek ceza verileceğini düzenleyen zincirleme suç hükümlerinin uygulanabilmesi için aynı suçun *mutlaka farklı zamanlarda* işlenmesi gerekmektedir. Buna göre söz gelimi bir akarsuya sürekli olarak atık bırakan bir fabrikanın ara vermeksizin atıklarını uzun süre akarsuya bırakması durumunda suçun birden fazla kez işlenmesinden bahsedilmeyecek, kesintisiz suçun varlığı söz konusu olacak ve faile tek ceza verilecektir. Esas alınacak kurallar ise kesintisiz suçta göre belirlenecektir. Ancak atıklar, fabrikada biriktirilse ve belirli sürelerle atılsa bu defa suçun farklı zamanlarda birden fazla fiille işlendiğinden bahsedilebilecek ve zincirleme suç hükümleri uygulanarak faile/faillere tek ceza verilecek ve cezada belirli oranlarda artırım yapılacaktır.

Son olarak Kabahatler Kanunu'nun 41. maddesinde düzenlenen ve "Çevreyi Kirlenme" şeklindeki kabahatin de kısaca irdelenmesinde fayda bulunmaktadır. Söz konusu düzenlemeye göre;

(1) Eysel atık ve artıkları, bunların toplanmasına veya depolanmasına özgü yerler dışına atan kişiye, yirmi Türk Lirası idari para cezası verilir. Bireysel atık ve artıkların atılması halinde de bu fıkra hükmü uygulanır.

(2) Fülün yemek pişirme ve servis yerlerinde işlenmesi halinde işletme sahibi gerçek veya tüzel kişiye, beşyüz Türk Lirasından beşbin Türk Lirasına kadar idari para cezası verilir.

(3) Hayvan kesimine tahsis edilen yerler dışında hayvan kesen veya kesilen hayvan atıklarını sokak a veya kamuya ait sair bir alana bırakan kişiye, ellî Türk Lirası idari para cezası verilir.

(4) İnşaat atık ve artıklarını bunların toplanmasına veya depolanmasına özgü yerler dışına atan kişiye, yüz Türk Lirasından üçbin Türk Lirasına kadar

³² Artuk, 127.

idarî para cezası verilir. İnşaat faaliyetinin bir tüzel kişi adına yürütülmesi halinde bu tüzel kiş i hakkında verilecek idarî para cezasının üst sınırı beş bin Türk Lirasıdır. Bu atık ve artıkların kaldırılmasına iliş kin masraf da ayrıca kiş iden tahsil edilir.

(5) Kullanılamaz hale gelen veya ihtiyaç fazlası ev eş yasını bunların toplanmasına ilişkin olarak belirlenen günün dış ında sokağa veya kamuya ait sair bir yere bırakan kişiye elli Türk Lirası idarî para cezası verilir. Bu eş yanın toplanması hususunda belediye tarafından belirli aralıklarla yılda üç günden az olmamak üzere belirlenen günler önceden uygun araçlarla ilân olunur.

(6) Kullanılamaz hale gelen motorlu kara veya deniz nakil araçlarını ya da bunların mütemmim cüzlerini sokağ a veya kamuya ait sair bir yere bırakan kiş iye ikiyüzelli Türk Lirası idarî para cezası verilir. Bunların kaldırılmasına ilişkin masraf da kişiden ayrıca tahsil edilir.

(7) Bu kabahatler dolayısıyla idarî para cezasına belediye zabıta görevlileri karar verir.

(8) Bu kabahatler dolayısıyla meydana gelen kirliliğ in kişi tarafından derhal giderilmesi halinde idarî para cezasına karar verilmeyebilir.

(9) Bu madde hükümleri, belediye sınırları içinde uygulanır. (10) Özel kanunlardaki hükümler saklıdır.”

Bu düzenleme ile TCK'da yer alan çevrenin kirletilmesi suçlarının birbirlerinden farklı oldukları ifade edilmelidir. Buna göre TCK'da düzenlenen suçlar, temel olarak sanayi atık ve artıklarına ilişkin Kabahatler Kanunu'nda yer alan söz konusu kabahat, kişisel ihtiyaçların giderilmesi sonucunda ortaya çıkan atık veya artıklara ilişkindir. O halde atık veya artıkların özellikleri dikkate alınarak bir sonuca varılabilir. Ancak bir fiilin hem kabahat hem suç oluşturduğu sonucuna ulaşılırsa bu durumda Kabahatler Kanunu'nun 18. maddesi gereğince kişinin sadece ceza sorumluluğu gündeme gelecek, işlenen kabahatten dolayı sorumluluk söz konusu olmayacaktır.

II. Çevrenin Taksirle Kirletilmesi Suçu (TCK. md. 182)

Suçla korunan hukuki değer, suçun konusu, fail ve mağdur hususlarına ilişkin olarak çevrenin kasten işlenmesi suçuyla bu suç arasında herhangi bir fark bulunmamaktadır. Dolayısıyla bu açıklamalar için çevrenin kasten kirletilmesi suçuna bakılmasında yarar bulunmaktadır. O halde çevrenin taksirle kirletilmesi suçunun kanuni tanımı kapsamında yer alan fiil, çevreye zarar verecek şekilde, atık veya artıkların toprağa, suya veya havaya verilmesidir. Bu bağlamda suçun kanuni tanımında “çevrenin kasten kirletilmesi suç u”nda olduğu gibi atık ve artıkların **ilgili kanunlarla belirlenen teknik usullere aykırı olarak** atılması gibi bir şart söz konusu değildir. Bunun dışındaki durumlar için çevrenin kasten kirletilmesi suç u bakımından yapılan açıklamalar geçerliliklerini aynen koruyacaktır³³.

Keza düzenlemenin ikinci fıkrasında da insan veya hayvanlar açısından tedavisi zor hastalıkların ortaya çıkmasına, üreme yeteneğinin körelmesine,

³³ Balcı, taksirle çevrenin kirletilmesi suç u hareket sayısı bakımından seçimlik hareketli ve fakat bağlı hareketli suç olduğu ifade etmektedir (Balcı, s. 168). Kanımızca bu tespit yerinde değildir. Suçun taksirli bir suç olduğu da dikkate alındığında, kanun koyucunun herhangi bir somut hareket tanımlaması yapmadığı, taksirle atık veya artıkların toprağa, havaya ve suya verilmesine “neden olmak” şeklinde suç u tanımladığı görülecektir. Düzenlemede hareketin sayısı veya niteliği konusunda bir belirleme yapılmamaktadır.

hayvanların veya bitkilerin doğal özelliklerini değiştirmeye neden olabilecek niteliklere sahip olan atık veya artıkların toprağa, havaya veya suya taksirle verilmesine neden olan kişinin cezalandırılacağı ifade edilmiştir.

B. Manevi Unsur

TCK'nın 22. maddesinin birinci fıkrasına göre, bir suçun taksirli halinin cezalandırılabilmesi için kanunda açık bir düzenlemenin bulunması gerekmektedir. TCK'nın 182. maddesi, "Çevrenin Taksirle Kirlenmesi" başlığını taşımaktadır. O halde çevreye zarar verecek şekilde atık ve artıkları toprağa, suya veya havaya verilmesine taksirle neden olan kişinin de cezalandırılması söz konusu olacaktır. Bu bağlamda kişinin söz konusu artıkların atılması bakımından dikkat ve özen yükümlülüğüne aykırılığı nedeniyle gerçekleşen neticeyi öngörmeyerek gerçekleştirilmesi durumunda ya da öngördüğü neticeyi istememesi durumunda TCK md. 182'de düzenlenen suçun manevi unsurlarının da gerçekleştiğinden bahsedilebilecektir.

C. Nitelikli Unsurlar

Düzenlemenin birinci fıkrasında suça konu olan atık veya artıkların, toprakta, suda veya

havada kalıcı etki bırakması bu fiilin daha ağır ceza ile cezalandırılması sonucunu doğuracaktır.

D. Özel Görünüş Biçimler

Suç taksirli işlendiğinden, taksirle işlenen suçlarda teşebbüs ve iştirak mümkün olmadığından herhangi bir durum bulunmamaktadır. İctima bakımından ise çevrenin kasten kirlenmesi suçunda yer verilen açıklamaların aynı şekilde geçerli olduğunu ifade etmek gerekir.